

Patrick Laurie

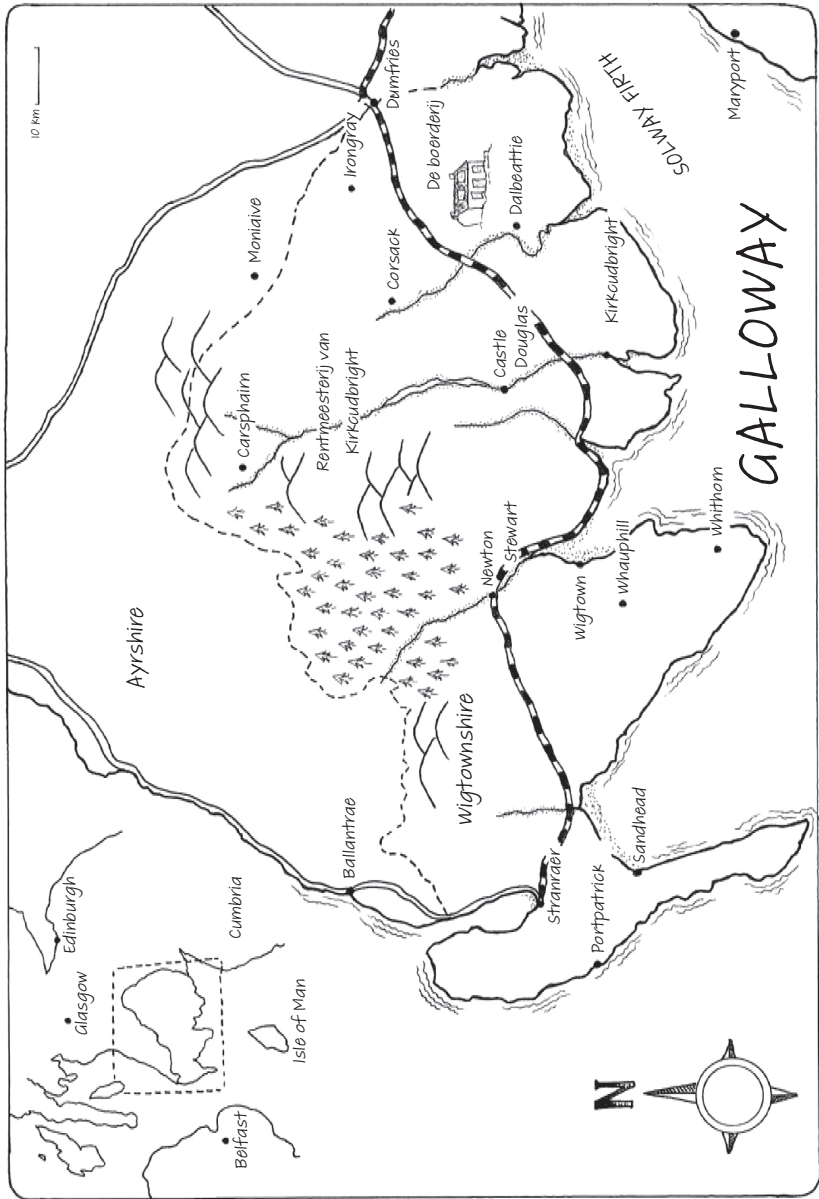
Mijn leven in een verdwijnend landschap

Vertaling: Anna Visser

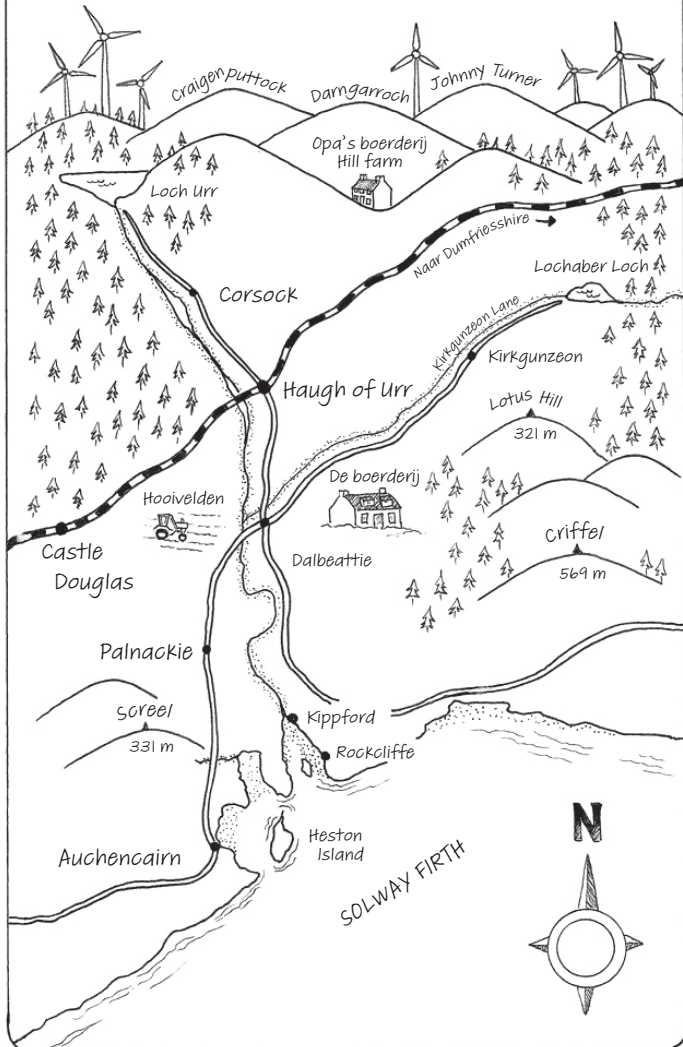
TERRA

INHOUD

1.	Het begin	11
2.	Graniet	33
3.	Heuvels	55
4.	Koerli	75
5.	Gras	97
6.	Gewas	119
7.	Kalfjes	141
8.	Hooi	163
9.	Stier	185
10.	Oogst	207
11.	Veemarkt	227
12.	Eindes	249

DE BOERDERIJ EN OMLIGGEND GEBIED

I

HET BEGIN

Winter Solstitium – De kortste dag

Ik tuur door het open raam in het duister. De ochtend voelt warm aan en de velden voeren klikkend en kwetterend de regen van de nacht af. Op het erf plonzen de druppels van de goten en ergens roept een wulp. Onze haan antwoordt vanuit de schuur, en zijn gekraai weerklinkt onder het zinken dak.

Toen er kouder weer kwam, verlieten de wulpen de vallei, maar binnen enkele uren na het inzetten van de dooi keerden ze terug. In grote wintervluchten trekken ze vanaf de kust het binnenland in, waar ze met hun lange, gekromde snavels diep in de druipnatte grond wroeten. Voor het ontbijt neem ik de honden mee uit en hoor ik in de schemering het geluid van steltvogels.

Ons stuk van de rivier is jaren geleden rechtgetrokken. Mannen groeven een nieuwe, efficiëntere weg voor het water, maar lieten na de oude bochten glad te strijken. De rivier loopt in een loodrechte lijn dwars door de donkere aarde, maar je kunt nog steeds zien waar de oude loop ooit stroomde, in een wirwar van moerassige kronkels. Zware regenval wekt die oude waterweg soms weer tot leven: de subtiele contouren lopen opnieuw onder en veranderen in een reeks smalle poelen: oude gezwollen aderen die bol staan van het riet. De nieuwe rivier voert de regen ijlings af naar zee, de oude spaart het water op en weigert los te laten.

Vluchten wulpen scholen samen in dit soort spookachtige, doornatte hoekjes. Nu de dag aanbreekt, worden ze opgejaagd door de honden en beklagen ze zich in de regen. Onder de velden werden ooit afwateringskanalen gegraven om het water af te

voeren naar de rivier, maar na jarenlang hun dienst te hebben bewezen, beginnen ze het nu te begeven. De terracottategels barsten en het water begint de andere kant uit te stromen. Zonder tussenkomst van de mens zal de rivier langzaam zijn oude loop weer aannemen – de wulpen willen niets liever.

Het nieuwe stierkalf loeit als hij mij na het ontbijt de achterdeur hoort opendoen. Zijn schuurtje is aan de overkant van het erf en hij spitst zijn oren bij ieder geluid dat we maken. Hij was klein en angstig toen hij hier kwam, op een vrachtwagen uit Kendal. Hij miste zijn moeder vreselijk, maar nu groeit hij vol zelfvertrouwen en bulkt hij om zijn eten. Grijszeden en laaghangende bewolking reduceren hem tot een donker silhouet in een zee van stro. Er is geen elektrische verlichting in deze schuur, toch kunnen we zien dat hij een mooie kop heeft: zwaar en vierkant als een wasbak uit Belfast, en zijn krullende vacht is zo dicht, dat mijn vingers er tot aan de knokkels toe door worden opgeslokt. Ik kroel hem over zijn kop en woel de zalige geur van zweet en droog gras los. Zijn blauwe tong schraapt over mijn mouw en ik draai me om om door de deuropening naar buiten te kijken. Nu zie ik de wereld vanuit zijn perspectief. Ik realiseer me dat dit rechthoekige gat voor hem een soort bioscoopscherm is: hij verschanst zich in het donker en de dag glijdt als een flipboekje aan hem voorbij, met verstilde beelden in afwisselend blauwe, grijszeden en donkere kleurfasen. Hij kijkt eideloos herhalingen van de wilde zwanen op de velden naast ons huis. Uilen zijn de sterren van zijn nacht.

Iedereen is het erover eens dat hij buiten beter af zou zijn. Dit dier is gefokt voor weidse landschappen, maar ik heb geen andere keus en deze opsluiting op jonge leeftijd heeft ook voordelen. Hij kan wel kermen en met zijn ogen rollen, maar hier kan hij wennen zonder dat hem iets overkomt en kan hij ons beter leren kennen. Het was een gok om hem te kopen, dus ik ben blij dat dat zich terugbetaalt. Het is moeilijk in te schatten hoe een kalf zal zijn als volwassene, maar dit jong belooft wat.

Om twaalf uur 's middags sterft er een spreeuw. Terwijl ik een ei sta te bakken kijk ik toe hoe de valk het lijkje van het keukenraam afpelt. De dag is al voorbij en de velden verdwijnen langzaam achter een sluier van dunne, benauwende bewolking. Later vind ik de schedel van de spreeuw tussen een hoopje veren, bijna helemaal intact. Het is een glanzend balletje, dat me doet denken aan een kruisbes: een garnering die is blijven liggen.

Met het ruisen van wild gevogelte valt de avond. Eenden kwaken in het diepe blauw en als ik hout hak op het erf, lichten in de lucht de schimmen van overvliegende vogels op. Dan volgt een wervelende regenbui, die danst als rook in het licht van het keukenraam en de granieten kinderkopjes op het erf bedekt met een laklaagje. Het is pas half vijf, en nu al schreeuwt een moervos op het mos om aandacht. De honden reageren met een kort geblaf, dan dringen ze zich langs mijn benen terug naar het warme fornuis.

Van zo ver weg lijkt de zomer wel een andere wereld. Ik kan me de zon nauwelijks herinneren, toch neemt de verduistering niet langer toe. Op maanden van toenemende druk volgt geleidelijke ontspanning, en langzaam druppelt het daglicht terug ons leven binnen. Voor mensen zal het weken duren voor ze het lengen der dagen kunnen waarnemen, andere wezens hebben het al wel in de smiezen. Eindelijk komt deze natte, wegzinkende plek weer in beweging.

★

Galloway is onbekend. De zuidwestelijke hoek van Schotland wordt al zo lang over het hoofd gezien dat we van de kaart zijn gevallen. Mensen weten niet meer wat ze van ons moeten denken en als we het proberen uit te leggen, halen ze hun schouders op. Toen we met mijn rugbyteam van school voor een wedstrijd naar Perthshire moesten, leerden onze tegenstanders ons een lesje omdat

ze dachten dat we Engels waren. Toen we een wedstrijd in Engeland hadden, werd ons een lesje geleerd omdat we Schots waren. Dat was kinderspel, maar nu realiseer ik me dat zelfs volwassenen moeite hebben ons te plaatsen.

Er was een tijd dat Galloway een machtig, onafhankelijk koninkrijk was. We hadden onze eigen taal, het Gaelic, en vreemdelingen traden deze plek met voorzichtigheid tegemoet. De Romeinen kregen een pak rammel toen ze hier kwamen en Vikingkoning Magnus Barrevoets kreeg nachtmerries van ons. In de dagen dat Vikingschepen de ondiepe wateren van de Ierse Zee bevoeren, waren wij het middelpunt van een drukke wereld. We profiteerden van de handel van de Ieren en verkochten de handelswaar door aan de Engelsen en de Manxmannen, die op heldere dagen opdoemden over zee. We keerden ons af van de hoofdstroom en verloren onze onafhankelijkheid pas toen Schotland ons binnenviel, in het jaar 1236. Vervolgens kwamen de nieuwe heren van Galloway en de roerige tijden onder Archibald de Grimmige – over die ‘heer’ kun je ook een boek volschrijven.

De grenzen van Galloway stonden altijd ter discussie. Soms heersten de oude koningen over alles van Glasgow tot aan de Solway Firth, maar uiteindelijk schikte Galloway zich in een ruwe en ordeloze kern, een gehavend stuk land tussen de hoge bergen en de open zee. Het was geen makkelijke plek om te leven, maar we hechtten ons, als mos, en zowel op rotsen als op zoutwater gedijden we uitstekend. Eerst wierpen we ter ere van onze heidense goden menhirs op, daarna legden we de fundering voor het Schotse christendom. We zijn beroemd om onze geschiedenis vol nobele ridders en snode kannibalen; jullie weten misschien niet waar Galloway voor staat, maar voor ons is het zonneklaar.

We zijn nooit een graafschap geworden, zoals dat met andere gebieden wel gebeurde. Galloway viel uiteen in twee helften: Wigtownshire in het westen en de rentmeesterij van Kirkcudbright in het oosten. Er zitten kleine, juridische verschillen tussen een

graafschap en een rentmeesterij, maar dat doet er nauwelijks toe, want beide verdwenen in 1975, toen de lokale overheid hervormd werd. De overblijfselen van Galloway werden aan Dumfries vastgeplakt en dat werd een zootje, want Dumfries en Galloway zijn heel verschillend.

Mensen uit Dumfriesshire zien hun *glens* aan voor *dales*¹ en houden het Engelse Carlisle te weinig op afstand. Ze zijn jaloers op onze wildernis en schoonheid, maar dat is ze vergeven, want het heeft geen pas ons te verkneukelen. En trouwens, zij hebben de botten van Robert Burns om ze te troosten. Alsof we dat niet weten. Niks mis met Dumfriesshire, maar we zijn te lang tegengestelde richtingen uit getrokken om nog makkelijk een team te kunnen vormen. Stel je eens een graafschap voor dat 'Perth and Fife' heet, of 'Carlisle and Northumberland.' Allebei zouden kleiner en coherenter zijn dan 'Dumfries and Galloway.' Inmiddels zijn er hippe ambtenaren die deze mondvul afkortten naar 'D 'n G', alsof die drie letters volstaan om de 200 kilometer aan bijzonderheden en verscheidenheid te beschrijven die zich tussen Langholm en Portpatrick uitstrekken. Touroperators noemen ons het 'best bewaarde geheim van Schotland' en toeristen bevestigen dat door ons over te slaan.

Het is niet moeilijk te begrijpen waarom we hier nauwelijks toeristen krijgen. Toeristen zien ons louter als een obstakel tussen Engeland en de Highlands. Ze kunnen zich niet voorstellen dat er in het uiterste zuidwesten iets te zien is en zeggen 'Schotland begint bij Perth'. Misschien omdat we te weinig Schotse ruitjes dragen, of misschien omdat we de gedachte aan de Jacobieten met Bonnie Prince Charlie lachwekkend vinden. Als het aan ons ligt, prefereren we een accordeon boven een doedelzak en rennen we liever achter een hoepel aan dan dat we met een boomstam gooien. Wie het 'echte Schotland' zoekt, vindt dat verder noordwaarts.

1 'Glen' is de Schotse en Ierse benaming voor een dal, 'dale' de Engelse.

Als mensen uit Galloway over ‘thuis’ praten, hebben ze het niet over bloeiende heide (*pibroch*) of de mist boven zee-inhammen (*sea lochs*) en bergen. Ons thuis is weids en blauw en ruikt naar regen. We kunnen misschien niet tegen het spectaculaire landschap en de doedezakken van het noorden op, maar we hebben een diepe, duurzame band met deze plek. Je zult hier geen trillende lipjes en tranen van trots vinden – dat soort drama laten we aan de Highlanders over. Daar lachen we om, maar ondertussen weten we ook dat een leven buiten Galloway ondenkbaar is.

Mijn voorouders hebben generaties lang op deze plek gewoond. Ik stel me hen voor als een stoet stugge, stevige Lowlanders die uit zicht kronkelt en oplost in laaghangende wolken. Mijn voorouders waren boerenlui met Zuid-Schotse namen als Laidlaw en Mundell, en Reid en Gilroy, die op stille, verstopte plekken het land bewerkten, zonder ooit rijk of beroemd te worden. De familie Laurie heeft geen familiekasteel dat ons bewust maakt van onze afstamming. Mijn voorvaderen hebben een flink gedeelte van het gebied tussen Dunscore en Wigtown bewerkt, waardoor het nu voelt alsof heel Galloway op enig moment ons thuis is geweest. Ik ben opgegroeid met het idee dat er maar één mooiste plek ter wereld is en ik verdraag het nauwelijks daar een dag vandaan te zijn. Mijn liefde voor Galloway slingert heen en weer tussen stille tevredenheid en aanvallen van wervelende blijdschap.

Er vliegen altijd vogels over Galloway. Ze bewegen zich heen en weer tussen de zee en de heuvels, en die reis brengt hen dicht bij ons in de buurt. Ik ben opgegroeid op een boerderij aan zee, waar wulpen in luidruchtige troepen van honderd of meer vogels overwinterden. Mijn vader had een gemengd veebedrijf met schapen en koeien en de wulpen stroomden in grote getalen achter hem aan, in zijn kielzog, aan zee. Zodra het lente wordt, blazen warmere winden de wulpen de heuvels in om daar op hoger gelegen heiden te broeden. Wij volgden de vogels een paar kilometer verder het binnenland in om op mijn opa’s boerderij in de heuvels te

werken. Op drukke dagen, wanneer de schapen werden geschoren en er turf werd gestoken, hoorde ik de vogels roepen.

Wulpen zijn onwaarschijnlijke helden: hun vlucht is onopvallend, hun verenkleed nederig en ze zijn zó schuw dat het verdacht is. Maar dan schalt hun roep over het strand, zingen ze onder de hoge stapelwolken, wordt al het andere onbelangrijk. Geen enkele andere wilde vogel weet met zijn gezang zo'n sterk gevoel voor plaats op te wekken. Het is als op je buik de heuvel af rollen, je thuis voelen in de ruimte tussen ruw gras en de hoge hemel, iets wat je nooit vergeet. De roep van de wulp, die het hele jaar klonk, werd het geluid van mijn kindertijd. Als ik die heldere, tedere opsomming hoor, lig ik meteen weer in dat warme schapengras, ben ik weer dat klein jongetje met te grote rubberlaarzen, dat door oude, vertrouwde heuvels wordt omarmd.

Ik dacht dus dat de wulpen van mij waren. Er liep een draadje tussen mij en die vogels, maar toen ontdekte ik dat we thuis allemaal van ze hielden. Ons hele gezin snelde 's avonds naar de keukendeur om de wulpen te horen overvliegen, tussen onze schoorsteen en de grote, stoffige maan door. We waren gek van wulpen, en dus dacht ik dat de vogels specifiek bij Galloway hoorden. Later, toen ik volwassen werd en ik op andere plekken kwam, ontdekte ik dat wulpen geliefd zijn bij iedereen die de tijd neemt om naar ze te luisteren. Wulpenliefhebbers vind je in Wales en Ierland, op de Shetlandeilanden en in Exmoor. Daarnaast komen wulpen al duizenden jaren in wapenschilden, tradities en volksverhalen voor. Iedere regio komt in de verleiding de wulp te claimen en geen enkele andere vogel kan wereldwijd bogen op zo'n grote populariteit.

Als tiener, toen mijn vrienden sigaretten rookten en meisjes versierden, schreef ik over wulpen. Ik speurde in oude schoolencyclopedieën naar meer informatie over de vogels, maar het enige wat ik kon vinden, waren gortdroge zinnen die even taai waren als een weggesneden zeen. Keer op keer herlas ik dezelfde tekst, hopennd dat die kale taal voor mij wat vlees op de botten zou krijgen –

Wulp: een van de middelgrote of grote steltlopers behorend tot het geslacht *Numenius* (familie der *Scolopacidae*), met een naar beneden gebogen of sikkelvormige snavel die aan de punt omlaag kromt. Wulpen zijn gestreepte, grijze of bruine vogels met een lange nek en vrij lange poten. Ze wroeten in zachte modder naar wormen en insecten en broeden landinwaarts in gematigde en subarctische gebieden op het noordelijk halfrond.

De gewone of Euraziatische wulp (*N. arquata*) is de grootste Europese steltloper. Het broedgebied van deze soort loopt van Groot-Brittannië tot aan Centraal-Azië.

Er was zeer weinig te vinden. Ik ging mijn eigen lemma's schrijven, in de vorm van korte beschrijvingen en verslagen van ontmoetingen met vogels in de heuvels en aan de kust. Ik weet niet wat er van deze projecten terecht kwam; wellicht leven ze voort in schriften en dubbelgevouwen A4'tjes die ergens op zolder liggen. Dat is echter van ondergeschikt belang; de vogels riepen me op om de benen te strekken en verbanden te leggen tussen wat bekend was en wat onbekend. Wulpen waren beide, en tijdens mijn pubertijd en als jongvolwassene klampte ik me aan hen vast. Hun roep vormde de achtergrond voor stuntelige romances en de aanhoudende groei van verantwoordelijkheid. Ze ontstegen nostalgische herinneringen aan mijn kindertijd. Langzamerhand dacht ik dat wulpen alomtegenwoordig waren, dat ze bij het leven hoorden, even betrouwbaar als maanlicht en regen.

Jonge mensen blijven niet in Galloway. Ze gaan naar Glasgow, en ik ging met ze mee, voor een vierjarige studie aan de universiteit. De moderniteit van de stad was nogal een overgang, maar toen studeerde ik af en vond ik een vakantiebaan op een vissersboot op de Hebriden. Op een grijze ochtend nam ik de bus van Buchanan Street naar Uig. Regen geselde de bewasemde ramen. Een oude dame die van de eilanden kwam had voor de reis een

vruchtencake gebakken die ze rond liet gaan onder de passagiers, terwijl de bus ondertussen Glen Coe doorkliefde. De baan was een sprong in het diepe. Al snel zag ik bij zonsopgang orka's langs onze kleine boot zwemmen, tegen de achtergrond van het eiland Skye. Ik werkte in een mooie omgeving, maar de wetenschap dat het mijn thuis niet was knaagde aan me. Ik sprak geen Gaelic en ik voelde afstand tot mijn nieuwe vrienden. Zij waren op de Buiten-Hebriden opgegroeid, en ik vroeg me af hoe het zou voelen om geworteld te zijn in dat ondiepe, turquoise water. Ik kwam alleen van hun wereld proeven en ik begon me een bedrieger te voelen. Ik was jaloers op de Nederlandse en Duitse toeristen die ons vanaf de steiger stonden aan te gapen, omdat zij zich niet hoefden te bewijzen.

Bovendien confronteerde het werk me met mijn eigen fysieke zwakte en mijn gebrek aan uithoudingsvermogen. Na werkweken van tachtig uur huilde en kwijlde ik van uitputting. Ik schaamde me kapot, omdat mannen die drie keer zo oud waren als ik zo veel sterker en taaier waren. Toen we naar Portree gingen om iets te drinken, raakten één van de mannen in gevecht. Ik vluchtte als een stomme slappeling naar buiten. Er werd gesmeten en gevloekt, maar ik zat grommend op de haventrappen, als een hond die deed alsof hij aan de riem trok. Ik wilde niet vechten, maar al had ik het gewild, dan kon ik het niet eens, en dat was zuur. Mensen zonder eelt op hun handen, zoals ik, zeggen vaak dat mannelijkheid niet belangrijk meer is. We doen alsof het dom en ouderwets is. Ik ben opgegroeid in het gezelschap van handige mannen, mannen met stierennekken, dus ik ontkwam niet aan mijn eigen manco's. Ik vertelde dat ik terug was in Galloway, omdat mijn plannen waren veranderd. Het had eerder te maken met zwakte.

Het was fijn om thuis te zijn. Galloway stroomden als veenwater terug mijn laarzen in, maar het was lastig om op deze plek vaste grond onder mijn voeten te krijgen. Ik had taal en literatuur gestudeerd, maar voor beide was weinig plaats in dorpen waar het

merendeel van de winkels is dichtgetimmerd en banen moeilijk te vinden zijn. Onze glorie dagen liggen ver achter ons en ‘D ’n G’ is in verval geraakt. Je beste kans om geld te verdienen in Galloway, zegt men, is om een metaaldetector aan te schaffen en te speuren naar het goud van je voorvaderen.

Ik zwierf een aantal jaar in het zuidwesten van Schotland rond. Ik pakte dingen op en legde ze weer terug, tapte bier, velde bomen en vond uiteindelijk wat werk als freelance journalist. Het betaalde de rekeningen, maar de journalistiek legt weinig gewicht in de schaal op een plek waar verwacht wordt dat je in één woord kunt zeggen wat voor werk je doet, zonder moeilijk gedoe. Als mensen vroegen ‘Wat doe jij tegenwoordig?’ dan haalde ik mijn schouders op en zei ‘O, van alles en nog wat,’ omdat ik wist dat ze niet onder de indruk zouden zijn.

Mijn vrouw komt uit Cornwall en we zijn in het stadhuis van Glasgow getrouwd. We ontmoetten elkaar op de universiteit en verhuisden daarna naar een kleine cottage aan de oever van de Solway, waar we naar de wulpen konden luisteren die in het donker overvlogen. We namen aan dat er snel kinderen zouden komen. Die kinderen kwamen niet, dus haalde ik mijn schouders op en ging op in het getrouwde leven. Ik had het druk met mijn werk en de jaren vlogen voorbij. Ik betreurde hun wegblijven niet, want ik wist zeker dat ons gezin er zou komen. Jaren later herinnerden we ons deze plek tijdens gesprekken met een botte vruchtbaarheidsspecialist, die ons vroeg vanaf welk moment we ‘probeerden’ een kind te krijgen. Dat was in die tijd, maar baby’s waren slechts één van onze vele plannen.

Mijn interesse in de wulp hernieuwde zich op losse en halfslachtige wijze. Het idee om een boek over de vogel te schrijven stond me wel aan, en de plotselinge teloorgang van de wulp in de afgelopen dertig jaar maakte dat onderwerp overduidelijk relevant. We hebben geen wetenschappers nodig om ons te vertellen dat het aantal wulpen in Groot-Brittannië de afgelopen vijftig jaar

is gedaald. Ooit was het een ontzettend gangbare vogel, maar nu zijn ze nagenoeg verdwenen. Sinds de jaren negentig zijn we in Galloway driekwart van onze wulpen kwijtgeraakt, en in sommige gemeenten zijn ze compleet verdwenen. Ik ben oud genoeg om deze ineenstorting van de wulpenstand bewust te hebben meegemaakt. Mijn knagende ongerustheid werd een constante pijn. Hoewel dit de laatste is van een lange lijn rampzalige, landelijke afnames en ineenstortingen, doet die van de wulp écht pijn.

Ik legde de wulpen onder een vergrootglas. Ik verzamelde bergen wetenschappelijke rapporten en begon me in te lezen, maar het was moeilijk werk en ik struikelde over het technische jargon. Ik ben geen wetenschapper, dus ik moest complexe ideeën over ecosystemen en biodiversiteit aanleunen en omzetten in iets dat ik kon begrijpen. In Galloway zijn mensen het niet gewend na te denken over afzonderlijke vogelsoorten. Vogels zijn deel van het grote geheel en verdienen nauwelijks onverdeelde aandacht.

Mensen die Galloway bezoeken zeggen dat het een mooie plek is om vogels te kijken. Zelf hebben we onze wilde dieren altijd voor lief genomen. Problemen hebben we hier pas enkele decennia, en door eeuwen van overvloed zijn we verwend geraakt. We hebben ons duizenden jaren tegoed kunnen doen aan wilde Schotse sneeuwhoenders en zalm en nu wordt ons verteld dat we zuinig moeten zijn op wat we hebben en dat de natuur kwetsbaar is. Dat klopt: onze zalm is verdwenen en ook ons wild verdwijnt, maar we weten niet wat we van die vogelkijkers en ecologen moeten denken. Ze komen van elders en meestal zeggen ze dat we het verkeerd doen.

Ik bedacht dat mijn voorouders, die hier boerden en zich bezig hielden met grond, regen, beesten en graan, een boek over de wulp heel vreemd hadden gevonden. In de tijd dat ze er in overvloed waren, keurde men wulpen nauwelijks een tweede blik waardig, maar door zijn afname heeft de wulp een transformatie ondergaan. Wulpen zijn tragische figuren geworden, die tot in zoveel